

DE ONTWIKKELING VAN HET GELOOF

31 maart 1972

Goedenavond, vrienden.

Wij zijn niet alwetend of onfeilbaar. Denk dus zelf na. Wat u natuurlijk weet, omdat u het reeds zo vaak gehoord hebt. Maar dat hoort er nu eenmaal bij. Ons onderwerp voor vandaag kunt u zelf kiezen:

DE ONTWIKKELING VAN HET GELOOF

Geloof is iets, dat bij de mensen altijd weer een rol speelt, al is het maar omdat de mens niet gaarne met het onbekende wordt geconfronteerd. Indien men zich afvraagt, wanneer geloof bij de mens een rol is gaan spelen, zo zal men in een heel ver verleden moeten zoeken. Het is mogelijk reeds ontstaan op een ogenblik, dat een verre, gestaarte voorvader van de mens in een boom zat en tot de ontdekking kwam dat, wanneer hij een tak in de poten hield, andere dieren hem meer met rust lieten. Het wezen heeft misschien toen reeds geredeneerd: Die stok heeft kracht, want als ik hem heb, ben ik sterker en meer gevreesd dan anders. Zo is het in ieder geval wel gegaan: altijd weer, wanneer een mens iets ontmoette, dat hij niet verklaren of begrijpen kon, meende hij: dit is een god, of: dit is een kracht.

In het begin waren dit zeer persoonlijke visies, een soort fetisjisme: dit voorwerp heeft manas, heeft kracht en beschermt mij, dus is het iets bijzonders, wat ik moet eren. Later kwamen daar denkbeelden bij als: onze groep is toch beter dan alle andere. Wat voert tot totemisme, dat uitloopt in het denkbeeld: alle wijze mannen van onze stam blijven steeds in onze stam en zullen zich daar kenbaar kunnen maken. In het begin spraken die voorvaders door eenieder die het op de heupen kreeg. Op den duur was er echter iemand, die het beter op de heupen kreeg dan anderen. Deze werd de eerste medicijnman, sjamaan, de eerste geestelijke leider van iets, wat je toch al een godsdienstige gemeenschap kunt noemen.

In het begin was geloof in de eerste plaats een contact met het onbekende, en door dit contact de mogelijkheid bepaalde voordelen op aarde te verwerven. In deze tijd is men geneigd te denken dat reeds in het eerste begin van geloofsvorming de mensen hebben nagedacht over een hiernamaals, over hemel en hellewerelden. Dat is zeker niet het geval. Oorspronkelijk ging het om machtige wezens of krachten die de mens zouden kunnen helpen, of zouden kunnen vervolgen, zodat men het daarmee op 'n akkoordje wilde gooien. En daar ligt dan volgens mij de kern, het begin van alle geloof, de basis van alle godsdienst. Men begint met de verschijnselen zelf te eren, maar langzaam ontstaat er iets, wat men een filosofie zou kunnen noemen: een verklaring voor de verschijnselen, daar dezen niet op een enkele plaats, maar overal op de wereld gevonden kunnen worden. Opvallend is overigens de gelijkheid van de verschijnselen, die als goddelijke uitingen geëerd werden. De goden heten wel eens anders en hun attributen verschillen. Maar wanneer wij hun oorsprong en betekenis bezien, zo is de kern steeds weer hetzelfde onbegrepen, onbekende, en de macht van de goden wordt steeds weer in verband gezien met het facet van de natuur of menselijke wereld, dat zij representeren.

Wanneer het familieverband plaats gaat maken voor grotere stam-en samenlevingspatronen, komt men al snel tot een wereld, waarin vele goden optreden en macht hebben. Nu was in deze maatschappelijke vorm steeds één enkele persoon de machthebber. Zo iemand was altijd de sterkste. Hij was lang niet altijd de prettigste figuur in de gemeenschap, maar hij was in staat om alle anderen te regeren en zo nodig te doden. Is het een wonder, dat de mensen meenden, dat er onder de goden ook wel zo iemand zou bestaan? De goden waren vele bovenzinnelijke wezens, die echter zoveel overeenkomst vertoonden, dat zij als een stam konden worden beschouwd.

Zo ontstaat het pantheon met een oergod of machtigste godheid die alle andere goden domineert en daaronder een rangorde van belangrijkheid, zoals die in de menselijke gemeenschap ook voor pleegt te komen.

Wanneer het geloof zich zover begint te formuleren, zijn wij al in de tijd van de stadstaten aangekomen en daarmee bij een meer ingewikkeld cultuurpatroon, waarin de mens aan het normale leven zonder meer niet meer genoeg heeft. Hij denkt na over alles wat hij tekortgekomen is in het leven, de verdiensten die niet erkend waren, de fouten die niet bestraft werden. Het gevoel, dat geen onafgedane zaken over kunnen blijven, zelfs niet aan het einde van het menselijke leven, omdat men zich anders door de dood immers aan de consequenties van zijn daden zou kunnen onttrekken, lijkt mij de oorzaak, dat men op steeds meer plaatsen gaat nadenken en een geheimzinnig rijk van de doden postuleert. Let wel: dit dodenrijk heeft nog niets te maken met de huidige voorstellingen omtrent het hiernamaals, of het beeld dat de mensen zich nu vormen van onze sferen. Het is eerder een stoffelijk rijk, dat bv. over de zee ligt of betreden kan worden via geheimzinnige grotten en spelonken.

Zelfs veel later, wanneer men reeds meent, dat een voortbestaan 'in de hemel' mogelijk is, is er steeds weer sprake van bv. godinnen, die komen om je mee te nemen en je dan brengen naar een zeer stoffelijk aandoende wereld, waarin je voortaan zult blijven, zoals je bent. Het belangrijkste verschil tussen deze wereld en de wereld waarin de gelovigen nog leven is wel, dat in de hemelwereld de genoegens blijvend van aard zijn, terwijl alle ellendes maar een tijdelijk karakter dragen. Een van de mooiste voorbeelden is wel te vinden bij de noordelijke godsdiensten, waarin het heldendom zeer hoog wordt aangeslagen. Men stelt hier, dat, zodra iemand maar sterft op het veld van eer, een soort dienstmaagd uit de hemel komt stormen, te paard en wel om de held naar het walhalla te brengen. De dame wordt Walkure genoemd en kan, indien wij Wagner mogen geloven, enorm gillen. De hemel is een schitterende stad, omringd door slagvelden, waar de overleden held de gehele nacht kan eten, drinken en vrijen, zoveel hij maar wenst, om de dag erna uit te trekken naar de strijd, waarin hij wel verslagen kan worden, maar alleen maar om bij het vallen van de avond uit de dood te herrijzen en lustig verder te gaan.

Wanneer men de beschrijvingen van het hiernamaals bij vele volkeren eens nader ontleedt, zo blijkt, dat men in vele gevallen kennelijk zijn best heeft gedaan om een soort heldenluilekkerland uit te beelden. Naarmate een geloof minder primitief wordt en tracht een groot aantal mensen, honderdduizenden of zelfs miljoenen te domineren, wordt deze voorstelling van het hiernamaals verder uitgewerkt en worden de voorwaarden, waaraan men zal moeten voldoen om de 'hemel' te betreden, uitvoeriger omschreven, terwijl daarnaast een soort hel wordt beschreven, waarin allen zullen moeten lijden die niet volgens de regels hebben gehandeld of, sacrilegie, zelfs de macht van de goden en hun priesters durfden betwijfelen.

Mooie voorbeelden hiervan treffen wij bv. in Egypte aan, maar evengoed bij de maanverering, die domineerde in Mesopotamië. Hier wordt de godenwereld er een, die je zelfs als mens kunt leren manipuleren, terwijl je de wil van de goden aan bepaalde tekens kunt kennen. Langzaam maar zeker is het geloof van de fetisj geworden tot magie, de mogelijkheid bovennatuurlijke krachten te domineren en/of te bedriegen.

Wie zich bv. bezighoudt met het Egyptische dodenboek, komt al snel tot de conclusie dat de dode niet alleen een aardige reis voor de boeg heeft, maar dat hij vooral een aantal magische antwoorden moet kennen. Of hij hun betekenis begrijpt, doet niet ter zake. Wanneer de mens deze aan de vele wachters en gevaren op zijn pad weet te geven, is zijn weg naar de hal der rechters zonder meer vrij. Is hij daar bovendien in staat zijn hart het zwijgen op te leggen, wanneer de rechters hem ondervragen - vandaar de scarabeus in de mummie, die op de plaats van het hart komt te liggen, voorzien van het opschrift: 'zo men mijn hart vraagt, antwoord gij' - zo is er niemand, die erkent, dat de ziel de zaak maar grotelijks belazert. Integendeel: de rechters heten hem welkom en hij mag verder vertoeven in het land van de zaligen, waar de korenaren vrucht dragen tot op de bodem en in de hal der herinneringen het lot van alle mensen ligt opgeslagen.

Steeds meer krijgt het hiernamaals gestalte als een soort superwereld, waarin mensen gelukkig kunnen worden, maar toch ook van bezittingen e.d. afhankelijk zijn. Dat dit geloof overal verbreid was, kunt u zelfs in uw eigen land constateren. Denk eens aan 't koepelgraf en hunebedbouwers, dan kunt u zelfs nu nog constateren dat de mensen allerhande zaken meekregen in het graf. Kennelijk omdat men meende, dat zij die in het hiernamaals van node zouden hebben. En hoelang is het geleden, dat bv. in China voor de overledenen elk jaar weer geld en meubels - imitatie, omdat men kennelijk meende, dat geesten zo nauw niet kijken - werden verbrand, opdat zij in hun wereld welvarend zouden zijn? Grote vorsten en belangrijke personen in het verleden kregen vaak niet alleen hun wapens en gebruiksvoorwerpen mee in het graf, maar ook hun lievelingsdieren en zelfs slaven, vrouwen, dienaren. Dit doet duidelijk blijken, dat het hiernamaals langzaam maar zeker een verlengstuk van de normale wereld werd, waarbij het vooral in het begin er kennelijk meer van afhangt, wat je aan rang bezat op aarde en wat je aan bezit mee kon nemen, dan aan een braaf of niet braaf leven op aarde.

Wel blijkt, dat men ervan overtuigd is, dat aan bepaalde voorwaarden moet worden voldaan, indien men het eeuwige leven wil kunnen betreden. In de meeste gevallen moet aan bepaalde voorwaarden voldaan worden, die het lichaam betreffen: het moet verduurzaamd worden, op een bepaalde wijze begraven, of vernietigd. De voorwaarden lopen uiteen van mummificatie, een rusten op eigen grond, een verbrand worden, waarbij de as in een urn moet worden bewaard, tot een het lichaam aan de elementen prijsgeven, door dieren doen verteren of bv. in een brandend schip naar de horizon doen zeilen.

Naarmate de menselijke maatschappij groter en ingewikkelder wordt, wordt het belang van een direct ingrijpen van de goden op aarde in feite minder. Men heeft weinig of geen behoefte aan goden, die op aarde komen om te regeren of even vijanden te verslaan. Meer behoefte heeft men lange tijd nog aan goden die inlichtingen geven, die men voor eigen zaken nodig heeft. Je zou zover kunnen gaan, dat je stelt: de orakels van het verleden hadden veelal vooral de taak een soort politieke beursberichten door te geven, zodat de staatslieden en handelaren goed konden speculeren.

Naarmate de godsdiensten omvangrijker en ingewikkelder worden, krijgen zij naast hun magische aard ook vaak een meer mystiek karakter. Begrijpelijk: de mens kan zich immers in zijn bestaan slechts zelden geheel zo ontplooien, als hij dit wenst. De godsdiensten maken het mogelijk door bepaalde inwijdingen en bv. het behalen van zekere graden - zoals o.m. in de Mitrasdienst - status te verwerven tegenover anderen. Gelijktijdig maakt de mystiek het voor menige mens mogelijk in zich een vreemde kracht te gevoelen, waardoor hij zich de meerdere voelt van anderen of zich uitverkoren meent te weten, zodat hij eens boven anderen verheven zal zijn. Dit blijkt voor velen uitermate belangrijk. Zelfs nu blijkt in vele gevallen de voornaamste attractie van een bepaald geloof gelegen te zijn in de gevoelens van meerwaardigheid tegenover anderen, die men daaraan meent te kunnen ontleen.

Daarmede vinden wij echter nog geen antwoord op de vraag, waarom geloof steeds meer elementen gaat bevatten die niet meer in de menselijke wereld schijnen te passen. Kijk je bv. naar de oude Chinezen dan vinden wij daar voornamelijk regels die zonder meer in de menselijke wereld passen en a.h.w. een uittekenen van een menselijk gedragspatroon omvatten, dat geheel gebaseerd is op menselijke noodzaken en mogelijkheden. Maar bij latere stichters als bv. de Gautama Boeddha of Jezus blijkt er geen sprake te zijn van de godsdienstigheid in de oude zin van het woord.

Het geloof is niet meer gebaseerd op een soort ruilhandel met de goden, waardoor men zichzelf bepaalde voordelen in het stoffelijke bestaan kan verzekeren. Het is nu eerder een denkwijze geworden, waardoor een mens trachten moet zich boven de materie te plaatsen en zo een soort geestelijke heerschappij t.a.v. de materie tracht te vestigen. Ik noem nu meer recente godsdiensten, maar wil er op wijzen, dat ook in oudere godsdiensten, die in de eerste plaats sociaal georiënteerd waren, mystieke groepen aanwezig zijn geweest, die een soortgelijk doel nastreefden.

Bij de joden bv. treffen wij bijvoorbeeld enkele van deze scholen aan, die stammen uit de tijd van de Babylonische gevangenschap. Dergelijke filosofieën hebben kennelijk vooral als doel de mens meer mens te maken. Het gaat er niet meer om de mens te verheffen tot een soort God of voordelen te verschaffen, het gaat er voornamelijk om die mens zodanig te doen leven, dat hij als een werkelijk mens, zowel tegenover de wereld als tegenover een mogelijk hypothetische god komt te staan. De waarden van het werkelijk menszijn worden hierbij nader omschreven.

Het christendom bv. kent dit. Alles wat Jezus brengt, mag men desnoods wel beschouwen als voortkomende uit of gebaseerd op het jodendom, maar dan is het toch wel opvallend hoe anders de benadering van mens en samenleving is. Jezus gedraagt zich als een rabbi en vertelt gelijkenissen op een wijze die wij lange tijd later nog bij de zogenaamde wonder-rabbi's in Polen en Rusland aantreffen. De kern van alles kan echter steeds weer herleid worden tot een: De wet bestaat wel, maar boven de wet en de gebruiken staat de God in mij. 'God in mij' is voor Jezus voornamelijk een wijze van leven en beleven. Niet het mogelijke hiernamaals, maar de wijze waarop je leeft, is voor alles belangrijk. Zeker, deze nadruk op de eigen wijze van leven en denken is later grotendeels tenietgedaan. Jezus praatte er niet over, of iemand nu tollenaar was of een vrome jood, Romeins hoofdman, of een getrouwe volgeling was. Hij waardeerde eenieder op grond van innerlijke waarden en mogelijkheden en hielp eenieder, waar dit mogelijk was. Hij aanvaardde eenieder zonder voorbehoud, die Hem wilde aanvaarden. Ras, geloof e.d. telden voor Jezus dus in feite niet als belangrijk. Daarom is het eigenlijk wel treurig, dat nog geen 30 jaren nadat Jezus gestorven is, zijn leerlingen er al over twisten, of je nu wel dan niet besneden moet worden om christen te kunnen worden. Steeds weer blijkt bij de volgelingen dat allerhande zaken, die met Jezus' leringen niets te maken hebben, maar tot een ouder geloof behoren, en met de leer zelf door elkaar worden gehaald.

Bij de Boeddha zien wij overigens precies hetzelfde. De leringen van de meester omvatten een wijze van leven, een los staan van de materialistische gebondenheden van de mens, zodat hij zijn menszijn op een andere wijze tot uitdrukking kan brengen en in zich kan beleven. Wie de oorspronkelijke leringen van de Boeddha nagaat wordt middels gelijkenissen en anderszins geconfronteerd met een wijze van leven en denken, niet met een godsdienst. Maar zelfs voor Milarepa dood is, verrijzen reeds overal de tempels voor de Boeddha, gebouwen, waar erediensten worden gehouden en bepaalde magisch-sacramentele handelingen plaats vinden.

Het is een vreemde zaak. Waarom is het bv. nodig voor Jezus tempels en altaren te bouwen? Geloof zou toch een zekerheid moeten zijn, waaruit de mens leeft en zo vrij van materiële verschijnselen in zich een werkelijkheid vindt. Zeker, wanneer het om Jezus en diens leer gaat. Maar zoals in het verre verleden is ook nu in de meeste gevallen geloof geen werkelijk innerlijke zekerheid, maar eerder een pogen, innerlijke en andere onzekerheden te verdrijven. Het is een rationalisatie, waardoor men tracht te ontsnappen aan bepaalde consequenties van het leven, en zich tracht te onttrekken aan de mogelijke gevolgen van zaken, die men wel openlijk probeert te ontkennen, maar die men in zich wel voelt te aanvaarden zonder dezen te kunnen beheersen.

Geloof is in vele gevallen het product van een innerlijke angst, niet van een innerlijke zekerheid. En een dergelijke angst vraagt naar bevestiging, zichtbare kentekenen, symbolen, een zichtbare ordening. Want zonder dit kan men niet loskomen en zeggen: de verantwoordelijke persoon is daar, op deze wijze kan ik mijn zonden vergeven krijgen en daar wordt godsgenade uitgedeeld, zodat ik sterker en beter zal zijn dan degenen, die ik vrees. Het denkbeeld dat God overal is, wordt met de mond wel door de meeste mensen beleden. Maar zelfs Jezus' leerlingen ergeren zich eraan, wanneer hun Meester zelf stelt, dat je God evengoed op de heuveltoppen van Samaria kunt ontmoeten als in de tempel te Jeruzalem. Zo nog in deze tijd: Wanneer je stelt, dat God overal te vinden is, dat Hij je vanuit elke medemens zelfs aankijkt, aanvaardt men het misschien nog, maar wanneer je stelt, dat dan kerken, waarin men God in het bijzonder zou ontmoeten, dus overbodig zijn, vindt men dit lasterlijk. Want wanneer je de kerken, gebouwen en ordeningen, als onbelangrijk beschouwt, is er immers geen gezag meer? Dan is de mens zelf aansprakelijk, dan kun je niet meer aannemen dat er een bijzondere genade is te verkrijgen in het kerkgebouw, waardoor je a.h.w. een blanco chequeboek krijgt, zodat je je cheques van schuld en fouten op elk gewenst ogenblik aan de hemelse bank in kunt wisselen, tegen genade en vergeving.

De mens heeft kennelijk behoefte aan het gevoel dat hij meer is dan een ander en vooral ook, dat hij minder aansprakelijk of verantwoordelijk is voor zijn eigen daden dan anderen. Wanneer een mens dergelijke dingen niet voor zich zonder meer in de godsdienst kan vinden, zo zoekt hij het in een heilig boek en of hij nu wichelt met de I King (I Tjing Red.?), of de bijbel opslaat om een uitspraak te vinden, het komt alles op hetzelfde neer. Wanneer je iets denkt of wilt, maar de wereld ontkent het, wanneer je voelt dat iets niet goed is, maar het toch wilt, dan moet er ergens een autoriteit gevonden worden die je toch de kans geeft te zeggen: zo is het goed. Of dit nu bereikt wordt door het gooien van een paar wichelroeden, de uitspraak van een orakel, of een goddelijke openbaring - een meestal uit zijn verband getrokken regel uit een heilig boek - de mens moet en zal een autoriteit boven zich vinden, die hem de goedkeuring verleent, de meerwaardigheid schenkt. Daarom zijn er zoveel sekten.

Maar of er nu kerken zijn of niet, machtige geloofsorganisaties zijn of niet, al dan niet met strenge wetten, die je precies duidelijk maken hoe je moet leven en denken, ergens blijft ook in deze dagen voor eenieder nog het onbekende bestaan. Je kunt het bestaan van God loochenen omdat je de God, zoals die overal wordt voorgesteld en verkondigd, voelt als een paskwil. Ik kan dit zelf begrijpen. Maar zeker is, dat je nooit kunt zeggen: er bestaat niets buiten dat, wat ik ken. De mens leeft, naarmate zijn kennis omtrent het Al groter wordt, steeds meer in een vacuüm van het onbekende. En altijd weer als hij iets als volledig waar, als zeker en vaststaande heeft beweerd, wordt hij door de ontwikkelingen belachelijk gemaakt. Openlijk beschouwt men het niet zo, maar in de meeste gevallen voelt men het zo en dat betekent dat er iets moet zijn, waarop de schuld afgeschoven kan worden.

Denk maar eens aan de planeet Mars. Volgens de z.g. wetenschappelijk denkende geleerden is deze planeet reeds miljoenen jaren dood geweest. Nu echter heeft men de eerste waarnemingen gedaan in de nabijheid en moet men zich afvragen, of zij niet nu nog leven bevat. Eens hebben mensen hun reputatie gevestigd door te stellen, dat Mars zo dood was als de maan. Nu zijn er vele redenen om hun stellingen te verwerpen. Hun reputatie, hun gevoel van eigen meerwaardigheid wordt hierdoor wel degelijk aangetast en de mogelijkheid is zeker niet uitgesloten, dat deze ervaring bij hen tot een grote godsdienstigheid of een opeens sterk beleefd idealisme gaat voeren - zodat zij hun gevoelens van meerwaardigheid op een ander terrein voor zich weer kunnen bevestigen. Altijd weer, wanneer een mens meent iets met zekerheid te kunnen beweren, altijd weer, wanneer hij zich op grond van zijn denken boven anderen verheven meent te kunnen achten, zijn er ontwikkelingen die hem in het ongelijk stellen. Dit is voor de doorsnee mens niet te verdragen. Om dit af te kunnen wentelen heeft hij dan ook een vorm van geloof nodig. Het geloof is voor de mens een aanvulling van zijn onwetendheid, de dekmantel der liefde, die geworpen kan worden over zijn onvolkomenheden, de rechtvaardiging van zijn bestaan.

Het godsgeloof is voor velen bovendien nog de zekerheid, dat zijzelf beloond, en alle onrecht eens gewroken kan worden. Het geloof vervangt kortom het gevoel van machteloosheid, dat in de mens steeds weer optreedt. Hij vervangt het door de verering van een onbekende kracht die hij omschrijft en benoemt, zich er door zelfsuggestie steeds weer van overtuigende, dat deze kracht hem alles zal geven, wat hem naar eigen ervaren en gevoelens ontbreekt.

Ik verg niet van u, dat u dit alles met mij eens bent en kan mij zeer goed voorstellen, dat nu iemand verontwaardigd uit zou willen roepen: Maar, Jezus was toch de Zoon van God! Zoals een ander misschien zou kunnen roepen: Ontkent u dan, dat Mohammed in de Koran Allah's wil en wetten heeft neergelegd? Ik ontken niets, maar ik erken niets, eenvoudig stellende, dat dit zaken zijn die door de mens worden gesteld, die door de mens op een bepaalde wijze worden verklaard, geloofswaarheden die door de mens hun uiteindelijke vorm kregen. Zoals ik onmiddellijk aansluitend stel, dat het geloof van de meeste mensen niet op God is gebaseerd, maar op het Ik van die mensen. Het gevoel dat je daartoe brengt, kent u allen wel. Wanneer je jong bent en in het donker loopt, heb je behoefte om geluid te maken, te fluiten, te zingen, te laten merken, dat je er bent om zo de angst voor het onbekende, dat in het duister zou kunnen schuilen, te verliezen. Ik meen, dat je veel van hetgeen men geloof en geloofswaarheid noemt, zo kan verklaren, evenals de luidruchtigheid waarmee men deze zaken verkondigt en verdedigt. Voor mij is dit in vele gevallen niets anders dan een angstig fluiten van mensen die bang zijn in het duister van een onbekend heelal.

Mogelijk zal het geloof door de vorderingen van de mensen eens meer gestalte, waarschijnlijkheid krijgen. Want het geloof van het verleden is steeds weer alleen gebaseerd op veronderstellingen, rationalisaties. Wij zouden terug moeten gaan tot de vroeg-Atlantische periode om mensen aan te treffen, die een regelmatig contact met lichtende geesten kennen. En vergeet niet dat dit contact niets te maken heeft met geloof: het is een door meerderen op gelijke wijze ervaren feit, dat zich onder bepaalde voorwaarden steeds weer herhaalt. Zelfs dan is echter hetgeen men omtrent die lichtende geesten vertelt, geloof: namelijk een pogen die geesten dichter naar eigen wereld en leven toe te brengen, hen begrijpelijker, meer benaderbaar te maken voor eigen gevoelen.

De mens van heden dringt door in allerhande geheimen van de natuur. Er is een tijd geweest, dat eenieder op logische en redelijke grondslagen zou moeten ontkennen, dat een bestaan na de dood zelfs maar waarschijnlijk zou zijn. De kerken probeerden deze twijfel, zover die voorkwam, voornamelijk te bestrijden door wonderverhalen, die op zich vaak elementen van het belachelijk onlogische in zich droegen. De mens van heden is echter al zover dat hij, op grond van zijn wetenschappelijke ontdekkingen en onderzoeken, terecht kan stellen: Ik weet niet, of er een ziel is, maar er is in ieder geval in de menselijke psyche iets, wat wij niet kunnen benaderen en bepalen. Indien er van een voortbestaan sprake is, zo zal dit waarschijnlijk hierin zetelen. Men zegt nog niet: het is wel zeker en bewezen, dat elke mens na de dood voort zal leven. Maar wel moet men reeds toegeven: er zijn zovele convergerende indicaties te vinden, die in deze richting wijzen, dat een voortbestaan na de dood tenminste waarschijnlijk genoemd mag worden. Met redelijkheid en wetenschappen betreedt de mens steeds meer terreinen die lange tijd het alleenrecht van kerken en godsdiensten geweest zijn en komt tot redelijk aanvaardbare verklaringen en uitleggingen.

Maar zelfs, wanneer de mens al dergelijke vragen heeft opgelost en zelfs wetenschappelijk overtuigend bewezen heeft dat er zoiets als een God bestaat, leeft hij nog in een wereld, die door het onbekende omringd wordt en zoekt hij nog steeds naar iets, waardoor hij de vrees hiervoor kan overwinnen. Zelfs dan zal de mens steeds weer trachten het onbekende een vorm te geven, het gezichtloze van de kosmos een aangezicht te verschaffen, waardoor hij de moed kan vinden het te aanvaarden en te bezien.

Wanneer je spreekt over de wording van het geloof, zo spreek je in feite over de mens die meer beseft, dan hij verstandelijk en lichamelijk werktuigelijk waar kan nemen. Het is in zekere zin het verhaal van de magiër, de man die misschien niet weet waarom bepaalde kruiden een bepaalde werking hebben, maar weet dat zij werken, zowel om te genezen als om te doden. De magiër, die het door hem niet begrepene dan een geheime kracht noemt en mogelijk een geheime naam toekent, niet sprekende over de invloed van vingerhoedskruid, maar ten hoogste zover gaat te stellen, dat hierin de krachten van de maan en de dauw samenkomen en vorm krijgen, zodat het kruid, mits op het juiste uur geplukt, deze krachten aan de mens over kan dragen en zo bepaalde resultaten mogelijk maakt.

Geloof is het verhaal van een alchemist, die zoekt naar een steen der wijzen die alleen in hemzelf tot stand kan komen, maar geen begrip heeft voor de zuiver innerlijke waarde ervan en dus met de middelen van de chemie probeert een dergelijke steen tot stand te brengen. Een alchemist, die dus nog niet geleerd heeft het juiste onderscheid te maken tussen een innerlijke en een praktische alchemie. De mens weet steeds weer niet, hoe een scheiding te maken tussen innerlijke erkenningen, gevoelens en feiten. Daarom vertelt hij steeds ook weer zichzelf een mooi verhaal. Maar is een dergelijk verhaal altijd geheel onjuist?

Er zijn heel wat geloofswaarden, die ook feiten zijn. Jezus heeft bv. wel degelijk op aarde geleefd, ook al is dat niet zo gemakkelijk te bewijzen en de prins Siddartha is inderdaad de Gautama Boeddha geworden. Zoals de zoon van een kameeldrijver, Mohammed, ook werkelijk met een weduwe is getrouwd en daardoor de leider van een eigen karavaan werd, het tot sheriff van Medina bracht en werkelijk een oorlog gevoerd heeft tegen Mekka. Het is zelfs een feit, dat deze man visioenen heeft gehad. Of die visioenen ook iets van werkelijkheid omvatten, daarover kunnen wij niet praten. Dat hij ze heeft gehad, is echter waar, zo goed als het feit, dat een groot deel daarvan onmiddellijk en uit zijn eigen mond opgetekend zijn.

Geloof en feiten zijn soms moeilijk te scheiden. Zo is het wel zeker, dat vele orakels in het verleden op bedrog berustten. Maar evenzeer is het zeker, dat soms dergelijke orakels toch over een kennis beschikten, waarvoor zelfs, indien wij rekening houden met bodediensten tussen tempels en orakels, geen redelijke verklaring te geven is. Er zijn steeds, ook in deze gevallen, punten op te noemen die onverklaarbaar zijn, zelfs wanneer wij door te spreken over helderziendheid of helderhorendheid, er een naam aan geven. Maar de mens kan dit onverklaarbare niet dulden, dus neemt hij het steeds weer, vat het in een onredelijke verklaring en roept de wereld toe: zo is het en anders niet.

Kortom: men formuleert een geloof, omdat men zonder dit niet zou weten waaraan men toe is. Ik meen, dat het meest bittere, wat je een gelovige voor kunt houden vaak is, dat hij niet gelooft omdat er bij hem sprake is van een innerlijk weten, maar omdat hij bang is dat het mogelijk anders zou kunnen zijn. Er zijn mensen die Gods Woord over de wereld verkondigen met een luidruchtigheid en een elan, waar je van achterover valt en die toch, wanneer je hun geloven beziet, in feite alleen maar hopen dat hetgeen zij verkondigen waar is, terwijl zij in hun verkondigingen steeds weer hun eigen twijfels moeten onderdrukken. Zo bezien kun je alle geloof in de eerste plaats wel een zuiver menselijk verschijnsel noemen, dat geboren wordt uit de confrontatie van de mens met het onbekende.

Het meest onbekende voor de mens is de dood. Niet het feit van het sterven, maar de beleving die het betekent. Dit weet niemand. En wanneer er zo nu en dan - het is mogelijk - eens iemand terug zou komen om er iets over te vertellen, dan weet je nog niet zeker, of hij de zaak nu bezwendelt of niet. Over ons en onze wereld heeft eens iemand gezegd: Zelfs indien een mens kan uittreden en iets van de sferen zal kunnen zien, zo ziet hij nog maar een klein stukje van het geheel. Iemand die naar Amsterdam gaat en alleen de grachten bezoekt, of alleen de walletjes ziet, heeft ook een geheel verkeerd beeld van het leven in die stad. En iemand die je uit een andere wereld eens even komt vertellen hoe het er is, kan best iemand zijn die door de VVV van een sfeer wordt gezonden. En dergelijke beambten zijn ook niet notoir oprecht. In deze uitspraak heeft deze mens de twijfels duidelijk gemaakt, waarmede elke mens worstelt: wij weten niet alles, beseffen niet alles te kunnen weten of bevatten, en zouden toch zeker willen zijn. Daarom meen ik ook te mogen zeggen dat geloof het beeld is, dat wij in onszelf oproepen om onze onzekerheden te overwinnen.

De groei van het geloof is ook al begrijpelijk: naarmate wij zelf meer onzekerheden kennen, meer onszelf onder de maatstaf van een ideale menselijkheid bewegen, zullen wij meer behoefte gevoelen aan een godheid, die dit compenseert. Het is bv. opvallend dat de verering van Kybyle, de grote moeder, die overigens nogal wellustige aspecten kende, in het Romeinse rijk vooral aanhang vond onder de slaven en de arme burgers. De reden? Deze mensen hadden over het algemeen de mogelijkheid niet te huwen wanneer zij dit wilden, en waren van de willekeur van anderen afhankelijk. Voor hen betekende de ontmoeting met een priesteres van Kybyle een oplossing van twee noden in één. Lichamelijke spanningen konden worden afgereageerd en een gevoel van betekenis, meerwaardigheid zelfs kon worden bereikt, alleen door een voldoende offer aan de priester.

De zeer oprechte verering voor de 'grote moeder' kwam zeker voor een deel voort uit de behoefte eigen drijfveren te ontkennen. Indien men rekening houdt met angsten en begeerten, wordt het zelfs begrijpelijk dat in de middeleeuwen een zo extreem christendom opkwam. Men vreesde de vele wonderdoeners, heksen en magiërs. De wereld van het bovennatuurlijke was voor die mensen vlakbij, een wereld van natuurgeesten, die waren omgedoopt tot duivel. De mensen wilden graag de orde in hun eigen kleine gemeenschapjes bepalen, zonder dat er iemand in staat zou zijn hen te treffen met het boze oog, of hun kudden met ziekte kon slaan, het bier zuur kon doen worden als wraak voor een kleine onachtzaamheid. Daarvoor had men de kerk nodig, een grote macht met priesters, die de duivel uit konden bannen. Voor velen was alles wat de priesters deden niet veel meer dan het verschaffen van een tegenmagie en namen de heiligen de plaats van beschermende geesten in.

U realiseert zich in uw dagen misschien het magische karakter van de christelijke kerken niet meer zo. Maar lees eens na, wat er in het verleden gebeurde bij grote rampen.

Als de pokken of de builenpest door het land waarden, werden overal grote processies georganiseerd en bepaalde rituelen voltrokken. Priesters dreven duivelen uit. In die dagen waren er exorcisten, die er dagwerk aan hadden. Tegenwoordig niet meer, nu ziet men het kennelijk als onbegonnen werk. Wanneer men bang was voor hekserijen, kwam de priester met zegeningen en verbrak de ban. De boeken over de middeleeuwen geven van deze feiten ruimschoots getuigenis en wanneer u de hagiografie, de levens der heiligen zoals deze door Rome aanvaard worden, doorleest, zult u daarin vele wonderen vinden, waarin de heilige in de eerste plaats optreedt als overwinnaar van het kwaad en vloek of ban breekt. Het magische karakter van de godsdienst komt ook in vele legenden van die tijd tot uiting. De mensen sluiten bv. een verdrag met de duivel, maar vereren de H. Maagd, die het op het laatste ogenblik dan wel weer in orde brengt. Wat voor de betrokkenen voordelig is, want zij leven in duivels genot en mogen toch in eeuwige zaligheid sterven. Ook dergelijke verhalen maken in de eerste plaats wel duidelijk, dat het kwade, het duister, niet onoverwinnelijk is, ja, dat er altijd wel een tegengif te vinden is. Wie rekening houdt met dergelijke verhalen, zal de middeleeuwen beter kunnen begrijpen en zelfs een verklaring vinden voor de ijver van verschillende heksenjagers en inquisiteurs. Want hun optreden, hun discipline, moet een tegenwicht vormen voor de angst voor het onbekende.

Rond 50 jaren geleden vond men in Tibet nog een cultuur, die bepaald werd aan de ene kant door de magiërs, de tovenaars, die met natuurgeesten en demonen werkten, en aan de andere kant de monniken. Op de keper beschouwd is boeddhisme tegen alle magie en schuift het zelfs alle magie opzij als onbelangrijk en onmogelijk. Het gaat om het bereiken van een eigen onaantastbaarheid tegenover de wereld, niet om een macht, die je bereikt. Toch ontstaat er een soort huwelijk tussen het boeddhisme en de natuurmagie. Dit is de basis van het z.g. lamaïstisch boeddhisme. Want de lama's moesten immers in staat zijn een tegengewicht te bieden tegen de bezweringen van de een of andere machtige magiër. De duivelsdansen die tot op heden bekend zijn en behoren tot een van de weinig folkloristische elementen die de Chinezen in dit deel van het land nog steeds in stand houden, zijn niet geboren uit een geloof aan duivels zonder meer. Zij kwamen tot stand uit de behoefte alle mensen te laten zien dat ook demonen overwonnen konden worden. Dit aspect vinden wij trouwens ook terug bij de oorsprong van bepaalde dansen in India, op Java, op Bali.

Vele stamdansen van de indianen, die nu nog voor toeristen worden uitgevoerd, hadden eveneens tot doel een overwinning op demonen kenbaar te maken, zo goed als de dansen van negers die eveneens op het ogenblik tegen betaling voor toeristen worden getoond, maar die in feite bezweringdansen zijn, waardoor de macht van het kwade moet worden beperkt. De toeschouwers vragen zich wel eens af, of dit nu alleen maar een dansroes is, iets, wat men kunstmatig opwekt om zo toeristen te trekken. Weinigen beseffen dat zij getuige zijn van iets, wat een magisch gebeuren behoort te zijn. Geloof speelt een grote rol: een dans die de jacht uitbeeld kan ten doel hebben alle krachten die een jacht verstoren, uit te bannen, of om de geesten van de gedode dieren tevreden te stellen. Zelfs in uw dagen zijn er nog heel wat mensen, die bepaalde zaken laten 'zegenen', of een gewijde medaille dragen, dan wel nooit uitgaan zonder een bijbeltje in hun zak. Zij voelen zich hierdoor beschermd. Zijn die mensen met hun geloof nu werkelijk zoveel verder dan de mensen die in het stenen tijdperk magische voorwerpen met zich droegen en in magische rituelen symbolisch de dieren vooraf doodden, die zij wilden gaan jagen? Uiterlijk is er misschien wel een groot verschil, de kern is nog steeds dezelfde behoefte aan zekerheid, bescherming, afscherming voor het onbekende duister.

Wij hebben op aarde bijna allen magische kracht en zekerheden nodig, die ons verschaft worden door degenen die ons geloof voor ons vertegenwoordigen. Ons doel is mogelijk de verlossing, de zekerheid van een uitverkoren zijn, of de zekerheid, dat de duivel je niet voortdurend kan plagen, de verzekering, dat je als mens toch meer waard bent dan al die anderen die zo bijgelovig zijn zelfs. Altijd weer is er een ideaal, een stelling, een geloof, waarin de mens zich zoekt te verschansen. Wanneer u mij dan vraagt naar de oorsprong van het geloof, zo kan ik niet anders zeggen dan: dit vloeit voort uit de angst en eerbied van de mens voor het onbekende. De mens beseft maar al te wel, dat hij zichzelf niet geheel kent en beheerst en het is de angst hiervoor, zo goed als de angst voor mogelijke machten buiten hem, die hem er toe bewegen zijn gevoelens e.d. te sublimeren in schijnzekerheden.

Mogelijk meent u, dat ik alle geloof verwerp. Dit is niet zo. Indien u mij vraagt, of geloof inhoud heeft, zo is mijn antwoord een hartgrondig: ja. Wanneer ik iets geloof, behoeft het nog niet waar te zijn. Maar dat ik geloof, kan mij er vaak toe bewegen iets werkelijks tot stand te brengen. De voorstelling die ik heb, en datgene wat daaruit voor mij voortvloeit, hoeft niet identiek te zijn. Wanneer de een of andere voetballer ergens in Brazilië aan de rand van het veld neerknielt - wanneer een wedstrijd verkeerd loopt - en de H. Maagd smeekt hem bij te staan, mogelijk kaarsen belovende voor elk gescoord doelpunt, om kort daarna op te staan en met een veel groter zelfvertrouwen op te treden, zodat hij werkelijk ook het begeerde doelpunt maakt, kun je volgens mij niet beweren dat de H. Maagd even aan het voetballen is geslagen. Maar wel kun je stellen dat door het geloof, de overgave aan een voorstelling, die vormgeeft aan de machten van het onbekende, de voetballer een bron van rust en energie heeft gevonden. Dergelijke zaken kun je overal in verband met geloof constateren.

Het geloof is dus niet alleen maar iets, wat uit ons voortkomt en mogelijk op eenvoudige wijze wegverklaard kan worden, maar ook een bron van kracht. Naar ik meen, kan dit als volgt worden verklaard:

In de mens berusten heel wat meer vermogens en kracht dan hij gemeenlijk gebruikt. Het merendeel van die krachten en vermogens onderdrukt hij zelfs onbewust, daar hij deze niet kan ordenen in de gemeenschap waarin hij leeft. Zij kunnen hierin geen vaste plaats vinden. Door gebed, meditatie en andere uitingen van geloof gelukt het de mens steeds weer zich even los te maken van de beperkingen die - naar hij meent - hem door de wereld en de gemeenschap worden opgelegd. De kracht die hij aanroept, neemt in zijn gevoel de aansprakelijkheid over voor alle gebruik, dat hij van zijn mogelijkheden maakt. Wat tot stand komt, noemen wij harmonieën, maar u mag wat mij betreft ook spreken over verbindingen, aftappunten voor bepaalde krachten enz. De mens is hierdoor veelal ook in staat uit zijn omgeving en de sferen zowel kennis als krachten te putten, die hij als persoon niet bewust zelf bezit. Het geloof is dus gelijktijdig voor velen ook een sleutel tot de innerlijke wereld van het onbekende geworden. Het feit, dat door het geloof bepaalde mogelijkheden in het Ik tot ontplooiing kunnen komen, is voor velen de bevestiging van de waarheid van hun geloof. Zij realiseren zich immers niet, dat het hierbij niet gaat om de formulering van een geloof, maar om de intensiteit, waarmede men het onbekende als beheerst of beheersbaar in zichzelf weet te aanvaarden.

Wat mij brengt tot mijn laatste conclusie: Het geloof heeft voor de mensen een zo grote betekenis, zelfs bijgeloof, omdat door middel van voorstellingen die op zich geheel onjuist en onwaar kunnen zijn, bepaalde factoren in de mens en mogelijk ook middels die mens, in de kosmos kunnen worden geactiveerd, waardoor ook voor de mens direct kenbare werkingen en verschijnselen kunnen ontstaan.

En nu zullen wij maar eerst eens zien, of u nog commentaar op dit alles wilt geven.

Vraag: Waarom spreekt u alleen maar van een kracht en niet van een hogere of een lagere kracht?

Antwoord: Hoe wilt u, mijn vriend, hoe wil ik naar waarheid uitmaken, of iets hoger of lager is? Een dergelijke kwalificatie is op zijn best zeer betrekkelijk, daar het waarderingen zijn die wij vanuit ons standpunt toekennen. Daarbij komt bovendien nog dat wij deze waarderingen verbinden aan dingen die wij niet wezenlijk kennen.

Laat mij het zo stellen: Sommige mensen aanbidden als hoogste goed een God, die volgens mijn voorstellingen eerder een duivel genoemd zou moeten worden. Wanneer een mens zegt: God roept mij op om te strijden voor de vrijheid, de democratie en dus miljoenen mensen te laten doden, wouden te ontbladeren en de aarde deels onleefbaar te maken, dan kan die mens mogelijk een goed gelovige zijn. Maar een God, die dergelijke dingen goedkeurt, ja, eist, is in mijn ogen toch eerder een duivel. Wie in de eeuwigheid gelijk heeft, kan ik wel veronderstellen, maar niet weten. Hoe kunt u dan uitmaken, wat hoger en wat lager is? U hebt geen maatstaf buiten uw eigen opvattingen, die grotendeels een gevolg zijn van dressuur in uw jeugd. U neemt eenvoudig maar aan, dat die maatstaf de juiste zal zijn.

Het is moeilijk een dergelijk geloof kritisch te bezien, zoals het vroeger voor de mensen moeilijk moet zijn geweest te denken dat de koning niet wijs was. Alleen de raadslieden wisten soms, hoe dom die wijsgenoemde vorst wel was. In vele gevallen was er overigens maar een enkele werkelijke wijze aan het hof van een vorst: de nar. Want een nar moest wijs genoeg zijn om op een pakkende wijze de spot te kunnen drijven met de zwakheden van allen, terwijl hij het bovendien zo diende te doen, dat hij geen toorn opwekte, waarvan hij zelf het slachtoffer kon worden. En geloof mij, dit vraagt grote mensenkennis en inzicht, kortom: wijsheid.

Mogelijk weet u, waar voor mij het haakje zit bij deze vraag. U kunt spreken over hoge of lage geesten, maar in feite kunt u ten hoogste constateren dat een bepaalde geest vanuit uw standpunt op een enkel, bepaald en voor u erfahrbaar terrein, meer mogelijkheden heeft dan een ander. Slechts indien u uw indeling wilt maken op basis van het voor u constateerbaar vermogen, kunt u m.i. enigszins terecht over hoog en laag spreken. Uw zoeken naar bepaalde mogelijkheden in de geest kan voor u, maar dan uitdrukkelijk alleen voor u, het mogelijk maken een rangorde te stellen. Overigens zijn dergelijke beoordelingen meestal meer op kwantitatieve dan kwalitatieve waarden gebaseerd.

Een bekend grapje vertelt over een jonge dame, die op haar broekjes een inschrift wilde doen aanbrengen dat luidde: tot hiertoe en niet verder. Op de vraag in welk lettertype dit opschrift diende te worden aangebracht, antwoordde zij, na enig denken: Och, doet u het maar in braille. Men kan vele veronderstelling opperen omtrent de beweegredenen hiertoe en zelfs dezen hoog of laagstaand achten. Maar dat is gissen. Alleen het opschrift is duidelijk! Wanneer u met geesten te maken hebt, lijkt het mij dan ook beter wanneer u dezen niet in hogere en lagere probeert te verdelen, maar u afvraagt: zijn zij voor mij duidelijk en wat is voor mij op het ogenblik de waarde van hun uitspraak of ingreep. Indien blijkt, dat het optreden van dergelijke krachten in verband staan met een bepaalde persoonlijk instelling, kunt u ten hoogste zeggen: op grond van mijn eigen instelling, die volgens mij goed is, komt deze kracht tot uiting. Ik neem dus aan dat ook deze kracht goed zal zijn. Goed, maar niet gegarandeerd en voor eenieder het goede.

Ik heb het gevoel, dat wij eens onszelf in waarheid en zonder masker zullen ontmoeten en aanvaarden. Voor mijn gevoel vloeit hieruit dan ons eindelijk God ontmoeten voort. Op dezelfde wijze heb ik zo het gevoel, dat heel veel mensen die nu precies menen te weten, wat God wil, dan een grote teleurstelling door zullen maken. Want God denkt en is, is volgens mij toch wel heel anders dan mensen, al is het alleen maar omdat God niet kleingeestig is. Wat mij een voldoende antwoord lijkt.

Vraag: Is er dan ooit een geest, hoe hoog ook, geweest die God heeft gezien?

Antwoord: Velen hebben God ervaren. Zien lijkt mij geen juist woord, daar hierdoor alles wordt beperkt tot een waarneming en dan nog met een enkel menselijk zintuig. Het menselijke oog schiet al tekort bij het erkennen van de eigen omgeving, de beperking is dus volgens mij voldoende om het woord 'zien' hier liever niet te gebruiken. Maar God beleven komt steeds weer voor, zelfs in mijn sfeer, zij het voor een kort ogenblik. Wel wil ik u toegeven, dat God ook in dit geval een omschrijvend woord is, dat wij in feite gebruiken voor het onbekende, het onomschrijfbaar. God is dus niet een naam van een enkel, bepaald en gekend wezen. Het is mogelijk een aanduiding van een complexe reeks van wezens of een eenheid, maar in ieder geval zal dit onbekende ons als een eenheid met een voor ons gedeeltelijk kenbare inhoud en beleefbare macht manifesteren.

Vraag: Is alle geloof niet iets, wat je als bijgeloof kunt zien?

Antwoord: Bijgeloof is een geloof, waarvan de meeste mensen al dan niet terecht menen te kunnen beweren, dat het onjuist is. Bij ons wordt geen zo sterke scheiding gemaakt tussen geloof en bijgeloof, maar wij beseffen dan ook duidelijker dan u, dat alle in woorden en denkbeelden uitdrukbaar geloof slechts een rationalisatie is, waardoor wij het onbekende voor onszelf aanvaardbaar trachten te maken. Waarbij mag worden gesteld, dat elke vorm van oprecht beleefd geloof ten gevolge heeft, dat wij verder en verder door leren dringen in het wezen van het onbekende, zodat wij steeds meer leren beseffen zowel omtrent onszelf, als omtrent het werkelijke, dat zich voor ons in het onbekende verschuilt.

"God" wordt hierdoor overigens voor ons niet kleiner, maar eerder groter en raadselachtiger. Alleen zien wij meer van Zijn werkingen dan bewust, zodat ons geloof langzaam overgaat in een zekerheid, een weten, waarop een nieuwe wijze van geloven mogelijk ontstaat.

Vraag: Kan men door middel van het geloof dus komen tot een beleving, die meer zekerheid geeft?

Antwoord: Geloof impliceert in zich niet noodzakelijk onzekerheid, maar altijd onwetendheid; je gelooft iets, omdat het niet redelijk bewijsbaar of aantoonbaar is. Zoals ik reeds heb gesteld, is het geloof de sleutel tot vele krachten en ook belevingen, die mogelijk de zekerheid in het Ik versterken. De belevingen zeggen echter alleen iets omtrent de waarde, die het geloof voor ons heeft, zonder daarbij de juistheid te bevestigen van de omschrijvingen, waarin wij dit geloof uitdrukken. Uitdrukkelijk heb ik gesteld, dat geloof voor ons belangrijk kan zijn. Maar even nadrukkelijk heb ik erop gewezen dat men het resultaat, dat een geloof voor ons heeft, niet moet verwarren met de waarheid en de formulering, waarin wij ons geloof, onze stelling omtrent het onbekende, plegen uit te drukken.

Vraag: Jezus heeft het tijdens zijn leven op aarde enkele malen over de buitenste duisternis en dergelijke onprettige toestanden. Komt dat ook voort uit de angsten van de mens?

Antwoord: Ik weet zeker, dat de voorstelling, die velen zich van de hel schijnen te maken - een kosmische patatkraam, waar de zieltjes voortdurend dubbel gebakken worden - kolder is. Ook weet ik, dat onze angst voor hetgeen wij zelf zijn, ons ertoe kan brengen ons af te snijden van alle dingen. Het is wel eerder een je ogen dicht doen, dan een blind worden, maar betekent isolement plus een voortdurende confrontatie met het feit, dat wij hierdoor niet anders worden.

Zolang er bestaan is, kan deze toestand voorkomen, is dit temeer een mogelijkheid. Ik meen dan ook, dat Jezus volkomen de waarheid spreekt, wanneer hij het heeft over de eeuwige duisternis waarin geweest is en knarsing der tanden. Iemand die in het duister leeft, is bepaald niet erg gelukkig. Dat kan ik u uit eigen ervaring verklaren, daar wij vaak genoeg proberen mensen in dergelijke sferen te helpen. Maar Jezus stelt nergens dat een ziel, die daar eenmaal is, ook eeuwig in die toestand zal blijven verkeren. Je kunt uit het Licht "uitgeworpen worden", doordat je dit Licht niet wilt aanvaarden, zoals het is, maar tracht het je eigen voorwaarden op te leggen. Wie niet wil aanvaarden dat het Licht een werkelijk beeld van zijn wezen geeft, en slechts zijn eigen beeld daarvan voor anderen kenbaar wil doen zijn, zal zich moeten terugtrekken van alle contact, dus in het duister gaan leven. Daarop wijst m.i. Jezus. En terecht.

Maar de algemeen geldende opvattingen omtrent de hel en de wijze waarop deze sinds 2000 jaren na Jezus geboorte verkondigd worden, zijn eerder een beroep op menselijke angsten met het doel de mensen te beheersen, dan een beeld van de werkelijkheid. Op soortgelijke wijze tracht men ook in andere gevallen de mensen te pressen. Zo stellen bepaalde groepen in uw land bv.: wanneer je niet braaf alle prijsverhogingen neemt en genoeg neemt met een paar werkelozen, word je allen binnenkort werkeloos. enz. Met dergelijke angstbeelden tracht men de mensen dan tot het aanvaarden van een bepaald gezag en soms zelfs van in wezen onjuiste verhoudingen te dwingen.

Vraag: Indien ik iemand onvrijheid toewens, kwaad, zo noem ik dit een duistere kracht, wanneer ik iemand goeds toewens noem ik dit een hogere kracht. Mag dat?

Antwoord: Van mij wel. U benoemt het zo. Maar uw oordeel zegt iets omtrent uw eigen houding, eerder dan omtrent de krachten die eventueel werkzaam worden. Vergeet overigens niet, dat sommige christenen, degenen die hun argumenten niet aanvaarden, wel eens alle plagen van Job toewensen - voor hun zielenheil zoals dat heet - en God bidden dat hij dit waar zal maken. Gebeurt dit werkelijk, dan spreken zij over een ingrijpen van een hogere macht. De zaak is dus wel heel relatief.

En daarmee zijn wij aan het einde van dit eerste deel gekomen. Het heeft naar ik meen wel het een en ander opgeleverd. Na de pauze kunt u over dit onderwerp voortgaan, indien u dit wenst of een ander onderwerp aansnijden.

Over een ding kunnen wij het naar ik meen echter nu wel eens zijn: Geloof is geen zekerheid, maar een omschrijving, waardoor je het onbekende voor jezelf aanvaardbaar maakt. Ten tweede zijn wij het naar ik meen eens over het feit, dat geloof, vele krachten in en rond de mens kan activeren, zonder dat de gevolgen, die uit dit geloof voortkomen, noodzakelijkerwijs ook de juistheid van hetgeen men gelooft bewijzen.

Ik dank u voor uw aandacht en medeleven en wens u allen verder een aangename avond.

Goedenavond.

U mag stellen, waarover wij gaan spreken.

DE NIEUWE ASPECTEN VAN DEZE TIJD

Dat zijn in feite de aspecten van de oude tijd, die voor het merendeel in betekenis zijn omgedraaid. In uw tijd zijn er vele zaken overbodig geworden, zaken, waaraan de mensen zich nog steeds vastklampen ofschoon deze voor hen op het ogenblik eerder stoffelijk en geestelijk, eerder schadelijk zijn dan goed.

Men kan stellen, dat een mens vroeger een sterke discipline nodig had om nog iets te kunnen leren. Kennis was toen een voorrecht. Nu is het normaal, met het gevolg, dat velen zich tegen de hen opgelegde discipline met zoveel vuur teweerstellen, dat zij daardoor niets meer bijleren. Zowel wat menselijke studie betreft als geestelijk zal de mens een vrijere ontwikkelingsmogelijkheid moeten vinden. Dan eerst is hij weer in staat werkelijk te leren, dus met begrip. De tijden zijn nu eenmaal zover veranderd, dat eenieder zijn eigen vragen wil stellen, eigen antwoorden wil vinden en toetsen. Vroeger was alles, wat vader zei waar en ieder geloofde daarin heilig, behalve misschien moeder. Tegenwoordig is het zo, dat wanneer de oude wat zegt, je wel eens wilt weten, of dat nu werkelijk waar is.

Dat maakt een groot verschil. In uw tijd zijn inwijdingen misschien nog gemakkelijker te bereiken dan in het verleden. In het verleden moest dat alles volgens bepaalde wegen gaan, a.h.w. langs de hiërarchieke weg: eerst graad zus behalen, dan graad zo en uiteindelijk was je boven Jan en kon je pas goed beginnen te leren. Tegenwoordig gaat het eerder omgekeerd: De gehele (wereld Red.?) kan je iets leren en inwijden. Daarvoor heb je geen meester meer nodig, omdat je voldoende noodzakelijke basiskennis bezit. Je dient je alleen maar naar de diepere gronden en waarden te vragen bij alles wat je rond je ziet. Helaas zeggen praktische mensen wel eens, dat je vooral niet te hoog moet grijpen, te diep moet denken. Ik ben het in zoverre met hen eens, dat je met beide voeten op de grond moet blijven, doe je dit niet, dan hang je jezelf waarschijnlijk op aan je pogingen tot geestelijke ontwikkeling.

Wat je wel moet proberen te doen, is de hogere betekenis, ook de niet materiële, in alle dingen te vinden, zonder daarom de praktische mogelijkheid en feiten uit het oog te verliezen. Daarmede trip je a.h.w. in jezelf: je gaat allerhande dingen beleven en herkennen waarvan je je eerst niet eens bewust was dat zij er waren, kleuren, klanken, inhoud van het geziene veranderen, zodat je een nieuw beeld van de wereld krijgt. Langs deze weg doe je soms de meest wonderlijke ontdekkingen, zowel omtrent jezelf als omtrent de wereld. Er zijn mensen, die onder de invloed van het een of andere middel, opeens de waarde en betekenis gaan zien van dingen die zij tot op dat ogenblik altijd hebben afgewezen.

Het nieuwste aspect van deze tijd is voor mij wel, dat je ook als stofmens kunt proberen de andere kant van de dingen te begrijpen, zodat je niet meer oordeelt en veroordeelt volgens de vaste normen die men maatschappelijk nog tracht aan te houden. Je kunt in deze dagen met steeds meer resultaat zelfstandig proberen alle dingen, zowel in hun oorzaak als in hun essentie, te zien en te begrijpen. Dit betekent de mogelijkheid te ontsnappen aan heel wat bindingen die duizenden jaren de mensheid beheerst hebben.

Je zou kunnen zeggen dat dit een tijd is vol omwentelingen. De mensen maken echter de indruk met een oude en een nieuwe schoen aan de benen wanhopige pogingen te doen, om toch vooral precies zoals vroeger in de pas te lopen. Wat door de nieuwe schoen echter meestal op een partijtje hinken uitloopt.

Om u een voorbeeld te geven: Ondanks de zakelijke voordelen die men daarin meent te zien, is het in een wereld die zo zwaar bevolkt is, steeds minder mogelijk een systeem te handhaven, waarin een paar mensen het merendeel van het bezit hebben en alles voor het zeggen hebben. In deze tijd is het al evenmin goed mogelijk een leer of geloof te handhaven dat berust op de stelling, dat één man alles weet, maar de rest dan ook niets. Er zijn teveel verschillende mensen, verschillen in omstandigheden en daardoor is het onder dergelijke systemen niet meer mogelijk een ieder waarlijk de kans te bieden zichzelf te zijn en iets van zichzelf te maken.

Maar dit 'jezelf zijn' is nu eenmaal de hoofdtendens van Aquarius, een eerste vereiste voor bewustwording enz. Wanneer ik mij dus af moet vragen, wat in de huidige tendensen het belangrijkste is, zo begin ik daar mee. Ik wil nevenbij nog wel even constateren, dat er op het ogenblik 26 feitelijke oorlogen aan de gang zijn. Over de meesten hoort u wel niet veel, maar zij zijn er. Denk eens aan Ambon bv.: de Indonesiërs regeren de kust, de opstandelingen beheersen nog steeds het midden van het eiland, strijd komt nog regelmatig voor. In de kerk van Rome is de zaak precies omgekeerd: daar zit de paus in het midden en de opstandelingen zitten er omheen.

Kijk ook eens naar bepaalde esoterische groepen als bv. de Rozenkruisers: Die hebben heus een goede leer, waar je een heel eind mee kunt komen. Maar niet, wanneer je alleen maar de verklaringen mag aanvaarden die de opperhoofden je voor de grondwaarheden geven. Wanneer je daar iets leert, moet je voor jezelf proberen het te horen, te voelen, te zien en uit te maken, wat het voor jou betekent. En wanneer je een bepaald geloof hebt, zijn de uiterlijkheden in feite niet belangrijk meer. Het gaat er om, wat het voor jou betekent, wat je er zelf in ervaart en vindt. De stellingen en ritens zijn daarbij vergeleken onbelangrijk. De mens zal van de massaliteit, het op een klusje zitten en vooral allen hetzelfde zijn en doen, teruggaan naar een meer persoonlijke ontwikkeling, een leven, denken, zich ontwikkelen volgens eigen mogelijkheden en leven, zoals hij is.

Het natuurlijke jaar, dat zojuist is begonnen, is een z.g. Saturnusjaar. Sommige mensen zien Saturnus als de duivel en verwachten dan ook duivelse ontwikkelingen. Toch is Saturnus volgens anderen een rechter. Maar rechtspreken doet hij niet. In de praktijk vergroot deze heerser tegenstellingen en toont hij zwakke punten aan. Hij trekt de consequenties. U moet maar eens opletten: zo rond de paasdagen zullen er heel wat mensen zijn, die zeggen: ik moet de wagen na laten kijken, maar wij gaan eerst even gezellig uit. Waarna zij in het ziekenhuis, of bij ons, kunnen bedenken dat het misschien toch wel beter zou zijn geweest eerst de wagen na te laten kijken... Er zijn mensen, die beweren: Och, onze chemicaliën zijn niet werkelijk gevaarlijk, ons systeem is foolproof. Maar de kans is groot, dat dezen rond de 2e paasdag ontdekken, dat hun opvatting over foolproof een proof of foolishness was. Want tegen die tijd zal er zo hier en daar wel iets met chemicaliën gebeuren, dacht ik zo.

Voor uw geestelijke leven geldt ook al ongeveer hetzelfde: men denkt dat het zo een vaart wel niet zal lopen, wanneer men de gemakkelijkste weg kiest en de oude gewoonten handhaaft. Maar de kans is groot, dat iemand dan bijna zijn geestelijke nek breekt over een geestelijk probleem, dat hij over het hoofd had gezien. Mogelijk past men zich daarna wat beter aan, aan de heersende tendensen, die zeggen, dat je niet in een en hetzelfde baantje voort kunt gaan en je aan dient te passen aan de omstandigheden die optreden, en de mogelijkheden die nu ontstaan. Er is natuurlijk ellende genoeg op het ogenblik. Maar de tendens vraagt, dat men zich daarop niet blind staart, maar zich eerder eens afvraagt, wat men er mogelijk mee zal kunnen doen. De juiste houding is nu: kan ik hiervan mogelijk toch iets leren, zodat ik wijzer en bewuster verder kan gaan? Heel veel mensen zullen in de komende tijd moeten ontdekken, dat er nog heel wat meer in het leven is, dan zij hadden gedacht en zullen daar ook zelf iets mee moeten gaan doen.

De ontdekking, dat de wereld niet stilstaat en dat je niet op je lauweren kunt rusten, komt sterk tot uiting als de meest spectaculaire tendens voor de komende maanden. Wie ontdekt dat er veel is, waarvan hij niets of niet veel weet en daar iets aan probeert te doen, profiteert het meeste van die tendens. Nadeel zullen vooral diegenen ervaren die proberen zich achter z.g. vaste waarden, gewoonten, instellingen te verschansen. Je moet afstand kunnen doen van wat was en doelmatig kunnen optreden. In den Haag is er op het ogenblik bv. een kleine instantie met een stuk of 40 doctorandussen en wat loopjongens voor het vuile werk. Wat deze mensen doen is alles geheel wetenschappelijk, sociaal en economisch verantwoord, alleen haalt het niets uit. Deze mensen geloven in een systeem en kunnen niet improviseren. Maar wanneer men daar nu eens een enkele handige jongen met improvisatietalent neer zou zetten, zouden alle problemen, waarover men nu reeds jaren bezig is, binnen twee jaren opgelost kunnen worden. Maar ja, dat zou natuurlijk wel een werkeloosheidsprobleem voor een stuk of veertig doctorandussen betekenen. Ik vrees, dat dit laatste bij deze werkwijze wel eens een beslissende factor zou kunnen zijn. Maar de huidige tendens maakt het heel moeilijk om onopgemerkt en traag het goede werk op de geijkte wijze voort te zetten.

Geestelijk dito: Wanneer u over de geest spreekt, zo doet u dit gemeenlijk op een vast maniertje. U neemt bv. aan, dat er eerst een geest uit sfeer a nodig is en geroepen moet worden, opdat deze iemand uit sfeer c inspireert, zodat deze u zal helpen. Het gevolg is, dat u zich concentreert, veel moeite doet en er niet toe komt de gehele sferenambtenarij eens buiten beschouwing te laten door u open te stellen, ofschoon de kans groot is, dat u in dit geval onmiddellijk hulp zult vinden. Volgens mij is een noodzaak tot vereenvoudiging een van de zaken die in de komende tijd steeds zwaarder zal gaan tellen. Overall. De grootst mogelijke eenvoud, de grootst mogelijke eerlijkheid - voor politici openheid - is eenvoudig niet te vermijden.

Kortom: de mens die in deze dagen de meeste mogelijkheden vindt, is de mens die zo eenvoudig mogelijk doet, wat volgens hem op het ogenblik wenselijk of noodzakelijk is en daarbij goed uitkijkt, zodat hij geen anderen op de tenen trapt, tenzij dit werkelijk geheel onvermijdelijk is en de zaak zelf belangrijk genoeg blijkt, om een dergelijk optreden te rechtvaardigen. Provoceer anderen zo weinig mogelijk, opdat zij zichzelf kunnen blijven, en adverteer niet teveel met je voornemens, zodat je in staat zult zijn het werkelijk noodzakelijke te doen, geestelijk zowel als materieel. Degenen die zo handelen, zullen in het komende jaar een heel stuk verder komen. Maar ik heb medelijden met al degenen, die in de wachtkamer zitten, wachtende, tot een ander hun problemen even voor hen op komt lossen.

En wanneer u de hulp van anderen niet kunt ontberen, zorg dat u zeker bent, dat u aan het goede adres bent. Ik heb eens in een kliniek een hele tijd voor afdeling 6 zitten wachten met een zere duim, die verbonden moest worden. Toen ik aan de beurt was vroeg de zuster: U bent toch niet zwanger? Het bleek, dat de portier alles beter voor mij had kunnen regelen. Zorg, dat u zoiets niet overkomt.

Goedenavond.

(verkort)

d.d. 24 maart 1972